

Citizenship rights, Citizen Security and Combating Terrorism in Europe

10.30495/PIR.2022.1956341.3486

Nasirzadeh Mohammad^{1*}, Mohammad Alipour Farideh²

Received:2022/09/03
Accepted:2022/10/29

Research Article

Abstract

Citizenship rights are a combination of duties and responsibilities of society members towards one another, society and state. This right will be protected by law. In cases such as threats to national security, governments may serve these threats as a ground for restrictions on these rights. States must adhere to legislative principles such as proportionality and non-discrimination. After the 9/11 attacks, the European countries have defined terrorism as a threat against fundamental values and relying on these, they tried to restrict civil rights. The main question is how fighting terrorism has affected Citizenship rights in Europe? Using the explanatory method and with the aim of enriching the research literature on the current situation of civil rights in the light of the anti-terrorist policies of European countries, the results of the study show that in the State of Exception, the provision of security through preventive use of criminal justice in reality, results in ignoring many of the fundamental rights and freedom of individuals and minority groups.

Keywords: Combating Terrorism; Citizenship rights; Citizen Security; State of Exception; Europe.

Nasirzadeh, M., & Mohammad Alipour, F.(2022). Citizenship rights, Citizen Security and Combating Terrorism in Europe. *International And Political Research Quarterly*, 14(53), pp. 27-40.

¹ Faculty of Law and Political Sciences , Kharazmi University. M.nasirzadeh2019@gmail.com (corresponding author)

² International Relations Department, Faculty of Law and Political Science, Kharazmi University. fm.alipour@khu.ac.ir

حقوق شهروندی، امنیت شهروندان و مبارزه با تروریسم در اروپا

10.30495/PIR.2022.1956341.3486

محمد نصیر زاده^{۱*}، فریده محمد علی پور^۲

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۰۷

چکیده

حقوق شهروندی ترکیب حقوق و وظایف افراد در قبال یکدیگر، جامعه و دولت است و با قانون از آن حمایت می‌شود. برخورداری از این حقوق درحالی است که در مواردی همانند تهدید علیه امنیت ملی، دولت‌ها می‌توانند با رعایت اصولی همانند تناسب و عدم تبعیض محدودیت‌هایی را اعمال نمایند. پس از حملات تروریستی یازده سپتامبر، کشورهای اروپایی با اتکا به مقابله با تروریسم به تحدید حقوق شهروندی پرداخته‌اند. لذا پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که چگونه مبارزه با تروریسم در اروپا بر امنیت شهروندان تأثیر گذاشته است؟ در پاسخ با اتکا به نظریه وضعیت استثناء آگامبن، این فرضیه با استفاده از روش پژوهش تبیینی بررسی شده است که مبارزه با تروریسم در اروپا از طریق اتخاذ سیاست‌های کیفی پیشگیرانه و تعرض به حقوق شهروندان موجب کاهش امنیت فردی آن‌ها گردیده است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که در وضعیت استثناء، تأمین امنیت از طریق اقدامات پیش‌دستانه، در عمل، سبب نادیده گرفتن بسیاری از حقوق و آزادی‌های اساسی افراد و گروه‌های اقلیت با جهت‌گیری خاص علیه مسلمانان در اروپا شده است.

واژگان کلیدی: مبارزه با تروریسم، حقوق شهروندی، امنیت شهروندان، وضعیت استثناء، اروپا.

نصیرزاده، محمد؛ محمد علی پور، فریده (۱۴۰۱). حقوق شهروندی، امنیت شهروندان و مبارزه با تروریسم در اروپا. فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی. شماره ۵۲. صفحات ۳۸-۲۶.

^{۱*} دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه خوارزمی m.nasirzadeh2019@gmail.com

^۲ گروه روابط بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه خوارزمی fm.alipour@khu.ac.ir

مقدمه

حقوق شهروندی مجموعه ضمانت‌هایی است که از افراد در برابر قدرت حکومت محافظت می‌کند. براساس این حقوق، حکومت ملزم است تا در رفتار با افراد، معیارهایی همانند «حفظ حریم خصوصی» (UDHR, 1948: Article 12) «آزادی در بیان» (ICCPR, Article 19 (1996)) و «آزادی در حرکت و رفت و آمد» (UDHR, 1948: Article 13) را رعایت نماید.

برخورداری افراد از حقوق شهروندی در حالی است که پس از رشد حملات تروریستی در شهرهای اروپایی، موضوع حفاظت از شهروندان در برابر تروریسم در دستور کار قرار گرفت و در نتیجه «ظرفیت نهادهای اعمال‌کننده قدرت حکومت همانند پلیس و دستگاه‌های امنیتی برای مدیریت خطرات ناشی از مجرمان تروریستی افزایش یافت» (gov.uk, 2021). افزایش ظرفیت نیروهای امنیتی در نهایت موجب «چالش امنیت و حقوق شهروندی گردید» (Kovanic & Coufalova, 2019: 1). بدین ترتیب مسائلی همانند اصل تناسب و تعیین مرز میان سیاست و حقوق شهروندی (تعیین مرز اقتدار حکومت و برخورداری افراد جامعه از حقوق بشر) در دستور کار قرار گرفت. چرا که از یک‌سو، حریم خصوصی افراد در جامعه باید حفظ گردد و فراتر از آن «حقوق بشر افراد مظنون نیز باید در جریان تحقیقات، تعقیب، محاکمه و مجازات، تضمین شود» (ICJ, 2021)؛ و از سوی دیگر، مقابله با تروریسم نیازمند اتخاذ اقدامات فوق‌العاده برحسب پیش‌بینی و ارزیابی خطر اقدامات تروریستی و ممانعت از موفقیت عملیات تروریستی است. با توجه به چالش مبارزه با تروریسم و اعمال قدرت حاکمیت در تضمین بهره‌مندی افراد از حقوق شهروندی، پرسش اصلی پژوهش، چگونگی تأثیرگذاری سیاست‌های ضد تروریستی کشورهای اروپایی بر امنیت شهروندی در این کشورها است. در پاسخ، فرضیه با اتکا به نظریه وضعیت استثناء آگامبن، این است که مبارزه با تروریسم در اروپا از طریق اتخاذ سیاست‌های کیفری پیشگیرانه و تعرض به حقوق شهروندان موجب کاهش امنیت فردی آن‌ها گردیده است.

۱- پیشینه پژوهش

در زمینه مبارزه با تروریسم در اروپا پژوهش‌های گوناگونی انجام‌گرفته است بلیکلی و همکاران (۲۰۱۹) در گزارشی با عنوان «ترک جنگ ترور: یک جایگزین مناسب برای سیاست مقابله با تروریسم» معتقد هستند که جنگ با ترور منجر به تضعیف حقوق بشر گردیده است (Blakeley et al, 2019). بوگاین (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «درک ساختارهای عمومی مبارزه با تروریسم در فرانسه» به تجزیه و تحلیل سیاست‌های امنیتی فرانسه در چارچوب وضعیت اضطراری پس از حمله پاریس در سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ پرداخته است (Bogain, 2020). تیلور (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان «دسته‌بندی‌های مشکوک، بیگانه‌سازی و مبارزه با تروریسم: ارزیابی انتقادی پیشگیری در انگلیس» به نقد رویکردهای پیشگیرانه در مبارزه با تروریسم در انگلستان پرداخته است (Taylor, 2018). کووانیچ در مقاله «ساخت تهدیدات توسط سازمان‌های اطلاعاتی: تجزیه و تحلیل اسناد رسمی در اسلواکی» (Kovanic, 2021) به این نتیجه رسیده است که گفتمان تهدید تروریسم در تمام گزارش‌های سالانه آژانس‌های امنیتی اسلواکی با مهاجران و مذهب مسلمان مرتبط شده است. این پژوهش‌ها که گاه در تحلیلی انتقادی به تبعات سیاست‌های مبارزه با تروریسم در اروپا می‌پردازند یا با نگاه ریشه‌شناختی به روندهای سیاست مبارزه با تروریسم در اروپا توجه می‌کنند، با وجود ارائه اطلاعاتی سودمند؛ به وضعیت استثنایی که اضطرار مبارزه با تروریسم در اروپا را به وجود آورده است توجه نمی‌کنند. از این رو، پژوهش حاضر درصدد است تا با نگرشی انتقادی ضمن بررسی چگونگی تبدیل اضطرار مبارزه با تروریسم به وضعیت استثناء، تأثیر اقدامات ضد تروریستی دولت‌ها را بر حقوق شهروندی و امنیت افراد بررسی نماید.

۲- چارچوب نظری: وضعیت استثناء

اندیشمندانی که واکنش دولت‌ها به وضعیت اضطراری را واکاوی نموده‌اند با اتکا به این گزاره که «اضطرار مبین وضعیت عدم توازن حقوق عمومی و واقعیت سیاسی» است (Saint- Bonnet, 2001: 28)، اغلب اذعان می‌دارند که رفتار دولت‌ها در این وضعیت بیشتر مسئله عملی است و «واکنش دولت‌ها در وضعیت اضطراری شکل حقوقی ندارد» (Agamben, 2005: 15).

جورجیو آگامبن^۱ از متفکرین معاصر ایتالیایی با اتکا به مفهوم استثنا کارل اشمیت^۲ (Schmitt, 1985: 12-13) تلاش کرده است واکنش دولت‌ها به شرایط اضطراری را در قالب نظریه وضعیت استثنا^۳ تبیین نظری نماید (Agamben, 2005). آگامبن در شرح وضعیت استثنا، تولد هوموساکر^۴ در حقوق روم را در نظر دارد. وی معتقد است که یونانیان از دو اصطلاح برای اشاره به زندگی استفاده می‌کردند: حیات عریان zoe، به‌عنوان زندگی طبیعی مشترک بین همه موجودات به‌صورت اعم و bios که به زندگی انسان به‌عنوان وجودی حقوقی به‌طور اخص اشاره داشت. در دوره روم باستان با تصمیم حاکمیت، شهروندی (bios) که مرتکب نوع خاصی از جنایت می‌گردید، «به‌عنوان هوموساکر از حقوق شهروندی محروم می‌شد و به zoe تبدیل می‌گشت. در نتیجه این امکان به وجود می‌آمد که بدون عواقب قانونی برای قاتل، چنین فردی را به قتل رساند» (Agamben, 1998: 54).

تفکر در تولد مفهوم هوموساکر نشان می‌دهد که «حیات عریان^۵ هوموساکر با حکم قانون ایجاد می‌شود» (Coynash & Charron, 2019: 31) در دوران معاصر، قانون اساسی جمهوری وایمار مثال مناسبی از نحوه تولد هوموساکر نوین است زیرا به حکم قانون، راه را برای اعلام وضعیت استثنا از سوی هیتلر هموار کرد. اصل ۴۸ قانون یادشده، امکان تعلیق اصول قانون اساسی در مورد آزادی‌های فردی را فراهم کرد (The Constitution of the German Empire of August 11, 1919, Article 48). هیتلر با استفاده از این اصل به تعلیق حقوق و آزادی‌های فردی در وضعیت استثنایی ادعایی پرداخت (Pollicino & Pollicino, 2020: 1064). همچنین ریشه رژیم بازداشت یا اقامت اجباری در آلمان نازی به حبس حفاظتی^۶ برمی‌گردد، این قانون، حکومت را قادر می‌ساخت تا برای تامین امنیت، افراد را بازداشت کند. استفاده از این قانون سبب ایجاد وضعیت استثنا و متعاقباً خلق اردوگاه‌های کار در آلمان نازی گردید (Agamben, 2000: 46).

با توجه به رابطه حکومت، قانون و حقوق شهروندی می‌توان گفت که در وضعیت استثنا، حکومت «از قانون برای پاسخ به وضعیتی استفاده می‌کند که خارج از شمول قانون مذکور است» (Aradau, 2007: 496-497) و ابزارهای قانون را بر مواردی جاری می‌کند که بیرون از فضای قانونی است (Agamben, 2005: Ch 2) این امر «رژیم قانونی ویژه‌ای برای رویارویی با موقعیت‌های اضطراری ایجاد می‌کند» (Rendón, 2020: 230) و باعث می‌شود «وضعیت استثنا، منطقه‌ای میان قانون و بی‌قانونی باشد» (Sullivan & De Gode, 2013: 842). با استفاده ابزاری از قانون در وضعیت استثنا در اثر غیرفعال شدن حقوق افرادی که موضوع این کاربست قرار گرفته‌اند قدرت قانون به حقوق افراد تجاوز می‌کند (Kaleem, 2021: 2) و زور قانون با لغو تمایز حوزه خصوصی و عمومی منجر به تبدیل شهروندان به سوژه‌هایی می‌شود که دولت بر آنها اختیار دارد (Andreas et al. 2020: 449). اختیاری که مطابق با معنای اصطلاح استثنا (بیرون گرفتن: Ex-caper) سبب می‌شود آن‌ها که از حمایت قانون بیرون گذاشته شده‌اند توسط ماشین دولتی تسخیر کردند (Agamben, 2000: 63).

با توجه به رابطه فرد و حکومت در وضعیت استثنا و استفاده از قانون برای پاسخ به یک وضعیت خاص، نظارت قضایی بر اعمال دولت و «دادرسی منصفانه و استاندارد اثبات جرم» در وضعیت استثنا نادیده انگاشته می‌شود (Hudson, 2009: 711). براساس اندیشه آگامبن از آنجا که وضعیت استثنا مبین تبدیل قدرت قانون به ابزاری برای اداره جامعه است، ممکن است بنا به تصمیم حاکمیت؛ از ابزارهای کیفی استفاده پیش‌دستانه شود و «جامعه پس از جرم به جامعه پیش از جرم» تبدیل گردد (Zedner, 2007: 269). در این شرایط، «پیگرد قانونی به پیشگیری و کنترل» تبدیل می‌شود (Lomell, 2012: 14 Fitzgibbon, 2007: 131) و «مجازات مجرمان واقعی به هدف قرار دادن افرادی تغییر می‌کند که مظنون هستند» (Ericson, 2008: 54). مثال بارز آن، «قوانین ضد تروریستی است که رویه‌های قانونی را به نفع پیشگیری از تروریسم محدود (Bogain, 2017: 12) و وضعیتی استثنایی در خنثی کردن تلاش‌های تروریست‌های بالقوه ایجاد می‌کند (Bourekba, cidob, 2020). این امر به دولت امکان می‌دهد تا «حقوق بشر و موازین قانونی را در راستای جلوگیری از تروریسم نادیده انگارد» (Hudson, 2009: 711).

1. Giorgio Agamben

2. Carl Schmitt

3. State of Exception

4. Homo Sacer

5. Bare life

6. Schutzhaft

۳- تعریف تروریسم ذیل حقوق کیفری

نقطه عطف سیاست مبارزه با تروریسم اتحادیه اروپا را باید در حادثه یازده سپتامبر ۲۰۰۱ جست‌وجو نمود. متاثر از این حادثه؛ در ۲۰ سپتامبر همان سال، اتحادیه اروپا خواستار وضع مجازات کیفری برای مبارزه با تروریسم شد (Commission of the European Communities, 2001: CHAPTER VI) و متعاقباً اعلام کرد که برای پیگرد قانونی تروریسم باید قوانین کیفری تعیین شود (Council of the European Union 475/2002, 2002: 2). پس از حملات سال ۲۰۰۴ در مادرید و سال ۲۰۰۵ در لندن، شورای اروپا بر همکاری قضایی میان کشورهای اتحادیه تأکید کرد (Coolsaet, 2010: 861). در کشور فرانسه قانون شماره ۲۰۰۶-۶۴ «مرتبط بودن با گروه‌ها و اقدامات تروریستی را ذیل جرائم کیفری جرم‌انگاری نمود» (Human Rights Watch, 2008: 11)؛ مصوبه سال ۲۰۱۵ اتحادیه اروپا نیز همانند دیگر مصوبات این اتحادیه، تروریسم را ذیل قوانین کیفری قرار داده است (Official Journal of the European Union, 2017: 3).

در اسپانیا براساس قانون ۲۰۱۵/۲ «کسانی که گروه تروریستی را ساماندهی کنند به هشت تا چهارده سال حبس بر اساس قوانین کیفری محکوم می‌گردند» (Boletín Oficial del Estado, 2015: Artículo 579). در بریتانیا قانون ضد تروریسم و امنیت مرزی دربردارنده مجازات پانزده سال حبس برای انتشار نشریات تروریستی (Gov.uk, 2019) است. قانون بلژیک نیز برای رهبری یک گروه تروریستی پانزده تا بیست سال حبس» در نظر گرفته است (Justice, 2003: 137 à 141ter du Code).

۴- خلق وضعیت استثنا در مبارزه با تروریسم

با وجود این که کشورهای اروپایی حقوق کیفری را به‌عنوان ابزار مناسب برای مقابله با تروریسم تشخیص دادند؛ مقامات این کشورها تروریسم را تهدیدی علیه «سبک زندگی» (Index on Censorship, 2020) خود به شمار می‌آورند و آن را اقدامی علیه ارزش‌های حیاتی جامعه تعریف می‌کنند. متاثر از این تعریف، مقام‌های اروپایی به این نتیجه رسیده‌اند که باید در برابر تروریسم از سبک زندگی و منافع و ارزش‌های خود محافظت کنند (Pélabay & Senac, 2019: 399). در تلاش برای حفاظت از ارزش‌های حیاتی و سبک زندگی، مقام‌های اروپایی برای مقابله با اقدامات و ممانعت از به‌نتیجه رسیدن حملات تروریستی؛ همانند اعلام جف هون (Whittaker, 2002: 176) و واکنش فرانسه به حملات تروریستی در سال ۲۰۱۵ (Lemonade, 2017)، وضعیت اضطراری اعلام کردند و «کشور را در شرایط جنگ با تروریسم نامیدند» (france24, 2015).

با تعریف تروریسم به‌عنوان امر اضطراری، مقامات اروپایی «برای اجتناب از ایجاد وضعیتی که مردم بگویند اگر هوشیار بودید، می‌توانستید جلوی وقوع حمله تروریستی را بگیرید» (British political speech, 2001: 4) اقدامات ضد تروریستی خود را ورای اقدامات معمول کیفری قرار دادند. اساس حقوقی این اقدام توسط کشورهای اروپایی را می‌توان در رای دادگاه استیناف لاهه جست‌وجو نمود. دادگاه استیناف لاهه در پرونده شکایت بستگان زنان و مادران داعشی با تابعیت هلندی علیه دولت این کشور، بر این عقیده بود هر چه منافع دولت در موضوعی بیشتر باشد (Rechtspraak, 2019a) سیاستمداران و نه قضات باید در آن مورد تصمیم‌نهایی را بگیرند (Rechtspraak, 2019b). با اتکا بر این رای، سیاستمداران این کشورها با وجود قرار دادن مقوله تروریسم ذیل قوانین حقوق کیفری، به تدریج تصمیمات مهمی اتخاذ نمودند و با حذف هنجارهای حقوق کیفری در مجازات مجرمان مانند اصل قانونی بودن جرم و مجازات و قاعده قبح عقاب بلایان، وضعیت استثنا را حاکم بر فرآیندهای مبارزه با تروریسم کردند.

در تبیین وضعیت استثنا در مبارزه با تروریسم در اروپا باید در نظر داشت تروریسم تهدیدی است که همیشه احتمال وقوع دارد و تحقق حمله تروریستی مصادف با موفقیت تروریست‌ها و شکست تدابیر بازدارنده است، بنابراین سیاست مقابله با تروریسم دارای وجهی پیش‌دستانه است. براساس این امر کشورهای اروپایی برای پیشگیری از وقوع حمله تروریستی به اتخاذ «رویکرد مبتنی بر مدیریت خطر» روی آورده‌اند (Home Office, 2021). اتخاذ رویکرد مدیریت خطر در مبارزه با تروریسم از سوی مقامات کشورهای اروپایی حکایت از آن دارد که این کشورها تمرکز خود را بر مداخله پیش از انجام اقدام تروریستی، هدف قرار دادن افرادی که خطر بالقوه تروریستی محسوب می‌گردد و «شناسایی منابع بالقوه فعالیت و اقدامات تروریستی» (Carrillo, 2020: 575) قرار داده‌اند.

اولویت یافتن اقدامات پیشگیرانه براساس ارزیابی مبتنی بر خطر از سوی کشورهای اروپایی سبب گردیده است تا «هنجارهای حقوق کیفری در مبارزه با تروریسم اعمال نشود» (Wolfendale, 2007: 75) و «رویه‌های کیفری در مبارزه با تروریسم تعدیل گردند» (Ericson, 2008: 57). متاثر از این تعدیل «رژیم قانونی ویژه‌ای برای رویارویی با موقعیت‌های اضطراری ایجاد شده است» (Rendón, 2020: 230) که با بسیاری از معیارهای حقوق بشری در تضاد قرار گرفته و حقوق بشر شهروندان اروپایی را به چالش کشیده است.

یکی از اساسی‌ترین چالش‌های رژیم قانونی ویژه مبارزه با تروریسم و حقوق بشر در کشورهای اروپایی این است که در رژیم قانونی مبارزه با تروریسم، شناسایی منابع بالقوه تهدید تروریستی و ممانعت از به‌ثمر رسیدن این تهدیدها در قالب عملیات‌های مختلف تروریستی؛ «بر جمع‌آوری شواهد، پیگرد قانونی و محکومیت پس از جرم حقوق کیفری اولویت یافته است» (Weyembergh & Kennes, 2012: 152). در نتیجه این اولویت، مضمونان اقدامات تروریستی بدون گذراندن فرایند دادرسی منصفانه به مجرمان تروریست تبدیل شده‌اند درحالی که اقدامی تروریستی انجام نداده‌اند.

در وضعیت استثنا برای مبارزه با تروریسم از آنجا که همواره ترس از وقوع حمله تروریستی در هر لحظه و هر زمان وجود دارد، همچنان که نخست وزیر بریتانیا بیان کرد «تعهدات حقوق بشری به نفع محدود کردن تحرکات مضمونان تروریستی تغییر می‌یابند» (Hamilton, 2020: 12). در نتیجه این دگردیسی؛ «منطبق با منطق ساجد جاوید^۱ در دفاع سلب تابعیت شمیمه بیگم،^۲ «حمایت از امنیت بالاتر از حقوق شهروندی افراد» (BBC, 2020) تعریف می‌شود و «حقوق و آزادی‌های شهروندان برای جلوگیری از حملات احتمالی تروریستی محدود می‌گردد» (Conseil de l'Europe, 2018: 53).

۱-۴- کاربست پیشگیرانه ابزارهای کیفری

در کاربست پیشگیرانه ابزارهای کیفری برای مقابله با تروریسم، کشورهای اروپایی اقدامات متعددی به‌عمل آورده‌اند که مهم‌ترین آنها را می‌توان گسترش کیفردهی به جرائم مرتبط با تروریسم، بازداشت پیشگیرانه و استفاده از سیستم‌های نظارتی نام برد.

۱-۱-۴- گسترش کیفردهی به جرائم مرتبط با تروریسم

کشورهای اروپایی برای مبارزه با تروریسم ذیل وضعیت استثنا به جرم‌انگاری جرائم مرتبط با تروریسم روی آورده‌اند. یکی از جرائم مرتبط با تروریسم، انتشار پیام در شبکه اجتماعی است که تحت لوای آن رابطه‌ای مستقیم میان انتشار پیام با عمل خشونت‌آمیز و مجازات کیفری برقرار می‌گردد. در چنین رابطه‌ای، حکومت با حذف اصل نیت، مجازات کیفری را بر انتشار محتوای مرتبط با تروریسم تسری می‌دهد و «ارتباط مستقیم میان تهدید تروریستی و انتشار محتوا» (Commissioner for Human Rights, 2018: 18) برقرار می‌نماید.

در اسپانیا قوانینی برای گسترش دامنه تعریف رفتار مجرمانه به انتشار محتوای مرتبط با تروریسم وضع شده است و انتشار محتوا در غیاب شواهد مادی، عضویت در سازمان تروریستی تلقی شده است. در این کشور عملیات عنکبوت برای تحقیق در مورد بزرگداشت تروریسم در شبکه‌های اجتماعی (Amnesty International, 2017: 41) انجام می‌شود. در فرانسه صدها کودک به دلیل اظهارنظر در شبکه‌های اجتماعی تحت پیگرد قانونی قرار گرفته‌اند، «علی‌رغم اینکه اقدام آن‌ها موجب خشونت تروریستی نشده است» (Kilpatrick, 2020: 11). در نتیجه این رویکرد در کشور فرانسه نیز همانند اسپانیا مفهوم «مجرم تروریست علی‌رغم نبود تروریسم شکل گرفته است» (Terrorism and human rights, 2018).

کشورهای اروپایی درحالی دامنه شمول ابزارهای عدالت کیفری را به انتشار پیام مرتبط با تروریسم گسترش داده‌اند که براساس معیارهای حقوق بشری «انتشار پیام زمانی مجرمانه دانسته می‌شود که ارتباط مستقیم با جرم قریب‌الوقوع را نشان دهد» (Refworld, 1995: Principle 6) اما رویکرد پیشگیرانه مبارزه با تروریسم در اروپا، اصل نیت و عنصر معنوی جرم را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد

1. Sajid Javid

2. Shamima Begum

(Le carnet des droits de l'homme, 2018)، و راه را برای اجرای اختیاری قانون توسط حکومت دولت هموار می‌کند (Ohchr, 2015) و موجب تقلیل حقوق شهروندی افراد و امنیت آنها می‌گردد.

۲-۱-۴- بازداشت پیشگیرانه

در کنار جرائم مرتبط، بازداشت پیشگیرانه از دیگر موارد کاربرد پیشگیرانه ابزارهای کیفری است که کشورهای اروپایی در راستای مبارزه با تروریسم در پیش گرفته‌اند. بازداشت پیشگیرانه معطوف به مداخله نهادهای متولی امنیت پیش از دست‌یازیدن شخص تروریست به عملیات تروریستی در شرایط عدم اطمینان به مجرم بودن وی و صرفاً برحسب احتمال است. «براساس رویکرد بازداشت پیشگیرانه، افراد با صرف ایراد اتهام برای مدت طولانی بازداشت می‌شوند» (Robinson, 2001: 1429).

یکی از استراتژی‌هایی که کشورهای اروپایی در راستای عملیاتی کردن بازداشت پیشگیرانه در پیش گرفته‌اند طولانی کردن زمان این گونه بازداشت‌ها در مقایسه با جرائم عادی است. «در ایرلند، محدودیت زمان بازداشت پیش از تفهیم اتهام ۲۴ ساعت اما برای مظنونان تروریستی سه روز است» (Offences against the State Act, 1939: Act No. 13/1939).

همان‌گونه که ذکر شد یکی از مولفه‌های استراتژی بازداشت پیشگیرانه کشورهای اروپایی در فرایند مبارزه با تروریسم، بازداشت افراد در شرایط فقدان اطمینان از اثبات اتهام و براساس شک و احتمال وقوع حمله تروریستی متهم است. احتمالی که بر اساس آن، قانون ضد تروریسم بریتانیا «وزیر کشور را قادر می‌سازد بدون ایراد اتهام، مظنونان به تروریسم را بازداشت کند» (legislation.gov.uk, 2001: Part 4). در آلمان «امکان تمدید مجازات فرد تروریست در صورت احتمال ایجاد تهدید در آینده وجود دارد» (Sandro, 2019: 57). قوانین ضد تروریستی بریتانیا، دستگیری مظنون قبل از حمله تروریستی را فراهم می‌کنند. براساس این قوانین نیروی پلیس می‌تواند مسافران را بازداشت کند و اموال آن‌ها را تا هفت روز نگاه‌دارد تا مشخص شود که تروریست هستند یا خیر (legislation.gov.uk, 2021: 7). در این قوانین «نیازی نیست که نیروی پلیس دلیلی کافی و اطمینان‌بخش برای تروریست بودن مسافر داشته باشد» (Wood & Gardiner, 2021: 3).

کشورهای اروپایی درحالی ابزارهای پیشگیرانه کیفری در برابر تروریسم را به‌کار می‌برند که این تدابیر یقین قضایی به‌عنوان هنجار حقوق کیفری را نادیده می‌انگارد (Arbuthnot, Open Democracy, 2019). انکار یقین قضایی به‌عنوان هنجار حقوق کیفری سبب می‌گردد که سازوکارهای حقوق کیفری به‌ابزارهایی برای مقابله با شرایط اضطراری مبارزه با تروریسم تبدیل شوند. در این تبدیل، با جرم‌انگاری گسترده‌تر؛ برای جلوگیری از تروریسم به کیفردهی پرداخته می‌شود در زمانی که هنوز شواهد مادی اطمینان‌بخش وجود ندارند و «رفتار عادی بدون ارتباط منطقی با تروریسم جرم‌انگاری می‌گردد» (Tanya & et al, icct, 2021: 3).

براساس هنجارهای حاکم بر حقوق کیفری در بازداشت یک شخص باید شرایطی رعایت شوند از جمله بازداشت «به منظور معرفی فرد به مرجع قانونی باشد براساس ظن منطقی یا برخورد با وی برای جرمی که انجام داده است (European Court of Human Right, 1950: Article 5) اما در بازداشت پیشگیرانه هنجارهای مذکور نادیده گرفته می‌شوند (Cawthorne, 2021: 560). عدالت کیفری پس از جرم با فرض برائت اشخاص آغاز و پس از ظن قوی در مورد فرد مظنون درنهایت با مجرم یا مبرا دانستن فرد به سرانجام می‌رسد. در رویکرد پیش‌دستانه، افراد به بازداشتی‌هایی که موضوع محض اعمال قدرت قانون هستند، تقلیل می‌یابند و این تقلیل، خود نقطه مقابل رویه معمول اجرای عدالت کیفری پس از اثبات جرم است. برخی صاحب‌نظران مبارزه با تروریسم، این رویکرد را ضد قانون می‌نامند زیرا «قوانینی خلاف روح قانون کیفری هستند و اصول قانون کیفری را از طریق امکان پیش‌بینی تهدید برای مقابله با آن از بین می‌برند» (Ericson, 2008: 57).

۳-۱-۴- استفاده از سیستم‌های نظارتی

استراتژی کشورهای اروپایی در راستای پیشگیری از تروریسم سبب شده است تا این کشورها در رویکرد مبتنی بر ارزیابی ریسک برای جلوگیری از تروریسم نظارت خود را بر شهروندان خود بیش از پیش اعمال کنند و دامنه تدابیر نظارتی خود را بر همه شهروندان گسترش دهند و موازین حقوق بشری را به نفع سرکوب تروریسم تحدید کنند.

نهادهای حقوقی اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۵ برای استفاده از داده‌ها، کشورهای عضو را ملزم نمودند تا با تصویب قانونی، ارائه‌دهندگان خدمات مخابراتی را وادار به ذخیره فراداده به مدت شش تا بیست‌وچهار ماه کنند (Official Journal of the European Union, 2006: Article 6). با اجرای این قانون از آنجا که شهروندان اروپایی از ارتباطات الکترونیکی استفاده می‌کنند، نظارت به سوءظن در مورد تروریست بودن فرد خاصی ارتباط ندارد. این داده‌ها توسط ارائه‌دهندگان ارتباطات ذخیره شده و سپس توسط مقامات پلیس قابل استفاده است. چراکه هنگامی که آسیب‌پذیری امنیتی از طریق وسایل متصل به اینترنت به وجود می‌آیند. در این راستا، حمله تروریستی کریست چرچ^۱ در اکتبر ۲۰۱۹ موجب شد دستورالعمل نظارت آنلاین در دستور کار بسیار از کشورها قرارگیرد (Bossong, 2020: 4-8) چراکه جمع‌آوری داده‌ها به تصمیم‌گیری بهتر در مبارزه با تروریسم کمک می‌کند (European Commission, 2020: 3) و نیروهای تامین کننده امنیت را قادر می‌سازد تا برای جلوگیری از تروریسم اطلاعات بیشتری را در دسترس داشته باشند. همچنین پروژه تشخیص زود هنگام و سیستم هشدار برای محتوای تروریستی آنلاین،^۲ «پست‌های شبکه‌های اجتماعی را برای شناسایی تهدیدات احتمالی تروریستی پردازش می‌کند» (CORDIS, 2019).

این داده‌ها توسط ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی ذخیره و سپس توسط پلیس استفاده می‌شود. داده‌های آنلاین و یا به عبارت دقیق‌تر فراداده‌ها محتوای یک عمل ارتباطی را ارائه نمی‌دهند اما جزئیات دقیقی در مورد اینکه چه کسی با کس دیگری، در چه زمانی، برای چه مدت در ارتباط بوده و همچنین محل تلفن‌های همراه طرفین در ارتباط را در اختیار نهادهای نظارتی می‌گذارند. «هدف از ذخیره این داده‌ها، پیگرد شخص قبل از انجام عمل تروریستی و تشخیص تهدیدهای مشکوک تروریستی در راستای مقابله با آن است» (European Commission, 2020: 4).

کشورهای اروپایی درحالی به گردآوری داده‌ها در مبارزه با تروریسم دست یازیده‌اند که این اقدام، حقوق شهروندی را نقض و اصول حاکم بر حقوق کیفری از جمله اصل تناسب، ضرورت و رضایت شهروندان را نادیده می‌انگارد (Court of Justice of the European Union, 2014: 2) نادیده انگاشتن این اصول حقوقی، عالی‌ترین دادگاه اتحادیه اروپا بر آن داشته است تا در مورد قانونی بودن شنود انبوه تماس‌ها و پیام‌های آنلاین اعلام کند که این اقدام «دخالت بی‌رویه قدرت در حریم خصوصی افراد است» (Bleetman, 2019: 54).

با استفاده از سیستم نظارت آنلاین از آنجا که همه از لحاظ تئوری مظنون هستند فرض عمومی برائت نیز تضعیف می‌شود. بدین ترتیب افراد از طریق خودسانسوری بالقوه برای حفظ حریم شخصی، بخشی از آزادی‌های خود را فدا می‌کنند و در نتیجه تلاش برای تامین امنیت خود موجب ناامنی می‌گردد. در نتیجه دخالت در حریم خصوصی افراد توسط نهادهای حکومتی به واسطه استفاده از سیستم نظارت آنلاین در فرایند مبارزه با تروریسم در کشورهای اروپایی؛ افراد در یک وضعیت استثنای حمایت قانونی بیرون گذاشته شده و مسخر دولت گردند چرا که استفاده از سیستم‌های نظارت آنلاین توسط کشورهای اروپایی در بسیاری از موارد معاهده به پلیس قدرت گسترش یافته‌ای می‌دهد که نیازی به حکم قاضی ندارد (EDRi, 2021) درحال که برحسب قاعده، گردآوری اطلاعات باید با حکم قاضی باشد (Judgment of the Court, 2020: 59-60).

اتحادیه اروپا در سال‌های اخیر برای پیشگیری از تروریسم تمرکز خود را بر داده‌های بیومتریک تشدید کرده است. به منظور حفاظت از امنیت در منطقه شینگن و برای ثبت تحرکات شهروندان در سراسر این منطقه، در خصوص سیستم ورود و خروج توسط پارلمان و وزرای اتحادیه اروپا در نوامبر ۲۰۱۷ توافق شد. همچنین برای جلوگیری از تروریسم، مسافران کشورهای خارج از اتحادیه اروپا که برای ورود به اتحادیه اروپا نیازی به ویزا ندارند، از طریق سیستم اطلاعات و مجوز سفر اروپا^۳ غربال می‌شوند (European Parliament, 2018). همچنین خطوط هوایی اروپا مجبور هستند که اطلاعات مسافران همانند نام، تاریخ سفر و اطلاعات تماس تلفنی را ذخیره کرده و آنها را به نهادهای امنیتی کشورهای عضو انتقال دهند (Official Journal of the European Union, 2016: Article 6).

1. Christchurch
2. EU RED-Alert
3. Etias

از دیگر فناوری‌های استفاده‌شده در پیشگیری از تروریسم، تشخیص چهره است. این فناوری با قدرت محاسبات بالا و قابلیت پردازش فراوان، در پیشگیری از تروریسم موثر بوده است. چندین سال است که «این فناوری توسط کشورهایمانند آلمان در مبارزه با تروریسم استفاده می‌شود» (Sandro, 2019:180-192). «این اقدام دخالت در حق حریم خصوصی فرد» برای امنیت خوانده می‌شود (Judgment, 2019: 5) چراکه پس از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ حقوق شهروندی در کشورهای اروپایی به‌سوی اولویت امنیت جمعی تغییر کرده است.

اتخاذ استراتژی نظارت بر افراد جامعه در حالی است که با اتخاذ این اقدام، در وضعیت استثنایی «تأمین حداکثر کرامت برای حداکثر افراد کنار نهاده می‌شود» (Hellmuth, 2015: 179) و با تضعیف حقوق افراد، هویت مستقل شهروندی در جامعه به خطر می‌افتد. مقامات از طریق ذخیره‌سازی اطلاعات به‌طور بالقوه می‌توانند زیست‌سایبری افراد را کنترل نمایند که در این صورت، نظارت به کنترل اجتماعی تبدیل می‌شود و «زیست مردم به‌طور فزاینده‌ای به زیستی همانند کبوتران برچسب خورده تبدیل می‌شود» (Ash, 2017: 283).

۲-۴- تمرکز بر مسلمانان

رویکرد پیشگیرانه مبارزه با تروریسم در وضعیت استثنایی همچنین منجر به تشدید قضاوت نژادپرستانه به نام امنیت ملی می‌گردد و تعقیب کیفری را به سمت کسانی سوق می‌دهد که از لحاظ استاندارد تمدنی در فاصله فرهنگی بیستری از مقامات حاکم قرار گرفته و به فرهنگ متفاوت دیگری تعلق دارند. این امر به‌طور نامتناسبی علیه کسانی انجام می‌شود که فاصله فرهنگی بیشتری با مقامات حاکمه کشور دارند. وضعیت استثناء ضروریات اساسی و گسترده‌ای را تأیید می‌کند که مسلمانان را به‌عنوان دیگری فرهنگی به تصویر می‌کشد (OCHR, 2021). در این حالت ممکن است اقدامات ضد تروریسم به انسجام اجتماعی در کشورهای اروپایی لطمه وارد کند (Eddy, New York Times 2020).

محققان تروریسم تعصبات ضد مسلمانان را در سیاست‌های ضد تروریسم بسیاری از کشورها اثبات کرده‌اند و نشان داده‌اند که روایت‌های اسلام‌هراسی در گفتمان‌های حکومتی بسیار گسترده است. در کشور فرانسه نیروی پلیس از اختیارات گسترده‌ای برای نظارت و کنترل تبعیض‌آمیز بر اساس ویژگی‌های جسمی و اعتقادی که با دو مولفه عرب و مسلمان بودن در ارتباط است استفاده می‌کند (Human Rights Watch, 2021). پس از ترور ون گوگ در سال ۲۰۰۴، جامعه مسلمانان هلند نیز شاهد افزایش خشونت علیه خود بوده است (Butt & Tuck, 2010:3).

مطالعات ضد تروریسم درخصوص کشورهای سوئد، فرانسه و آلمان نشان می‌دهند که تبعیض در مقابله با تروریسم، اعتماد مسلمانان به پلیس را تضعیف کرده است (Mulinari, 2019). ون در وین در مطالعه گفتمان مبارزه با تروریسم در سوئد، نروژ و هلند به این نتیجه رسیده است که به دلیل قالب‌بندی ارتکاب اقدامات تروریستی توسط مسلمانان و قرار دادن مسلمانان به‌عنوان مظنونین اصلی بالقوه، حملات تروریستی از سوی غیرمسلمانان بندرت به‌عنوان تروریسم و اقدام تروریستی شناخته می‌شوند (Van der Veen, 2014).

تحقیقات دیگری نیز در اروپا نشان داده است که برچسب تروریسم به‌ندرت بر خشونت سیاسی صورت گرفته توسط غیرمسلمان اعمال می‌شود (Malkki & Sallamaa, 2018). تبعیض منفی حول محور مسلمان بودن در فرایند مبارزه با تروریسم در حالی است که کمیته منع تبعیض نژادی سازمان ملل متحد از دولت‌های جهان خواسته است تا در در مبارزه با تروریسم هیچ تبعیضی را برحسب نژاد و رنگ علیه شهروندان خود روا ندارند (High Commissioner for Human Rights, No. 32) چرا که دولت‌ها موظف‌اند از حقوق همه اشخاص در حوزه قضایی خود محافظت کنند (European Court of Human Right, 1950).

۵- نتیجه

همزاد با تکوین تهدید تروریسم در اروپا، مقابله با آن نیز در دستور کار قرار گرفت و مکانیسم‌های کیفری ابزاری مناسب برای مقابله با تروریسم تشخیص داده شد. استفاده از ابزارهای کیفری در مبارزه با تروریسم در کشورهای اروپایی در حالی است که بنا به ماهیت حقوق کیفری، این قواعد وجهی پسینی دارند. وقوع حمله تروریستی به معنای شکست سیاست‌های ضد تروریستی تلقی و مقابله با

تروریسم نیازمند اتخاذ رویکرد پیشینی دانسته شده است. با در نظر داشتن این امر، مقام‌های اروپایی در وضعیت اضطرار ناشی از تهدید تروریسم، با درک تنش ماهوی میان ماهیت قواعد کیفری و سیاست‌های مبارزه با تروریسم، از ابزارهای حقوق کیفری به صورت پیش‌دستانه بهره‌جویی نموده و اقدامات خود را فراتر از هنجارهای قواعد حقوق کیفری سازمان داده‌اند. استفاده پیشگیرانه از قواعد کیفری در مبارزه با تروریسم سبب گردید تا وضعیت استثنایی در راستای مقابله با تروریسم شکل گیرد و ابزارهای حقوق کیفری با تعلیق هنجارهای حاکم بر آن، برخی افراد را هدف قرار داده و آن‌ها را به افرادی هموساکر و بی دفاع در برابر قانون تبدیل کنند. دولت‌ها، نظارت و کنترل پیش از وقوع جرم را به الگوی رفتاری خود تبدیل کرده و مکانیسم‌هایی همانند بازداشت پیشگیرانه، نظارت بر گروه اجتماعی خاص یا نظارت بر کل جامعه را دستور کار قرار داده‌اند. این امر باعث شده است بسیاری از حقوق افراد همانند اصل برائت تا اثبات جرم، آزادی بیان، آزادی حرکت و اصل نفی تبعیض شهروندان نقض گردد، روند حقوق به تعلیق درآید و برخی گروه‌های اقلیت مانند مسلمانان درحالی‌که از حقوق شهروندی خود محروم شده‌اند در چنگال قدرت قانون گرفتار آیند. در نهایت، این امر خود به ایجاد ناامنی در میان شهروندان دامن می‌زند.

منابع

- Agamben, G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*, Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, G. (2000). *Means without End Notes on Politics*, London: University of Minnesota Press.
- Agamben, G. (2005). *State of Exception*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Amnesty International. (2017). Des mesures disproportionnées: l'ampleur grandissante des politiques sécuritaires dans les pays de l'UE est dangereuse 20172017, at: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR0153422017ENGLISH.PDF>.
- Andreas, M., Rinaldi, L., Pesci, C., Girardi, A. (2020). Accountability in times of exception: an exploratory study of account-giving practices during the early stages of the COVID-19 pandemic in Italy. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 33(4), 447-467.
- Aradau, C. (2007). Law Transformed: Guantanamo and the other exception. *Third World Quarterly*, 28(3), 489-501.
- Arbuthnot, S. (2019). Mentoring the Radical Right: Talking to a Channel Referral and His Mentor, *OpenDemocracy* 21, at: <https://www.opendemocracy.net/en/mentoring-radical-righttalking-channel-referral-and-his-mento>.
- Ash, G. (2017). *Free Speech: Ten Principles for a Connected World*, London: Yale University Press.
- BBC. (2020). *Who is Shamima Begum and how do you lose your UK citizenship?* at: <https://www.bbc.com/news/explainers-53428191>.
- Blakeley, R., Hayes, B., Kapoor, P., Kundnani, K., Massoumi, N., Miller, D., Mills, T., Sabir, R., Sian, K. & Tufail, W. (2019). *Leaving the War on Terror: A Progressive Alternative to Counter-Terrorism Policy*, Amsterdam: Transnational Institute.
- Bleetman, R. (2019). The increasingly Barmy European court of human rights: The use of political euroscepticism in human rights reform in the United Kingdom, at: <https://escholarship.mcgill.ca/concmbhern/theses/5t34sm89s>.
- Bogain, A. (2017). Security in the name of human rights: the discursive legitimation strategies of the war on terror in France. *Critical Studies on Terrorism*, (10), 31-26.
- Bogain, A. (2020). Understanding public constructions of counterterrorism: an analysis of online comments during the state of emergency in France (2015-2017), *Critical Studies on Terrorism*, 13(4), 1-27
- Boletin Oficial Del Estado. (2015). Boletin Oficial Del Estado, at: https://www.legv isolationline.org/download/id/8571 /file/Spain_public_security_law_2015_am2019_es.pdf.
- Bosson, R. (2020). The Next Steps for EU Counterterrorism Policy, at: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2021C20_EU_CounterterrorismPolicy.pdf.

- Bourekba, M. (2020). Covid-19 and terrorism: when the exception locks down the rule, at: https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/opinion/seguridad_y_politica_mundial/covid_19_and_terrorism_when_the_exception_locks_down_the_rule.
- Britishpoliticalspeech.org. (2001). *Leader's speech, Brighton 2001*, at: <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=186>.
- Butt, R., & Tuck, H. (2010). European Counter-Radicalisation and De-radicalisation: A Comparative Evaluation of Approaches in the Netherlands, Sweden, Denmark and Germany. *European Counter-Radicalisation and De-radicalisation*, at: https://www.eukn.eu/fileadmin/Files/News/De-radicalisation_final.pdf.
- Carrillo, A. (2020). The Price of Prevention: Anti-Terrorism Pre-Crime Measures and International Human Rights Law. *George Washington University Law School*, at: https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2760&context=faculty_publications.
- Cawthorne, L. (2021). Detention in the context of counterterrorism and armed conflict: Continuities and new challenges, 555–579.
- CCPR. (1966). International Covenant on Civil and Political Rights. (1966), at: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>.
- Commission of the European Communities. (2001). Proposal for a COUNCIL FRAMEWORK DECISION on the European arrest warrant and the surrender procedures between the Member States, at: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2001/EN/1-2001-522-EN-F1-1.Pdf>.
- Commissioner for Human Rights. (2018). Memorandum on freedom of expression and media freedom in Turkey, at: [https://rm.coe.int/ref/CommDH\(2017\)5](https://rm.coe.int/ref/CommDH(2017)5).
- Concil of the European Union. (2002/475/JHA). Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism. *Official Journal of the European Communities*, at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0475&from=EN>.
- Conseil de l'Europe. (2018). Conseil de l'Europe - Points forts 2018, at: <https://edoc.coe.int/en/annual-activity-report/7974-pdf-conseil-de-l-europe-points-forts-2018.html>.
- Coolsaet, R. (2010). EU counterterrorism strategy: value added or chimera?, *International Affairs*, 86(4), 857-873.
- Cordis. (2019). Advanced technology helps law enforcement automatically detect online terrorist activity, at: <https://cordis.europa.eu/article/id/410943-advanced-technology-helps-law-enforcement-automatically-detect-online-terrorist-activity>.
- Court of Justice of the European Union. (2014). The Court of Justice declares the Data Retention Directive to be invalid, at: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-04/cp140054en.pdf>.
- Coynash, H., Charron, A. (2019). Russian-occupied Crimea and the state of exception: repression, persecution, and human rights violations. *Eurasian Geography and Economics*, 60(1), 28–53.
- Eddy, M. (2020). Far-Right Terrorism Is No. 1 Threat, Germany Is Told after Attack. *The New York Times*, at: <https://www.nytimes.com/2020/02/21/world/europe/germany-shooting-terrorism.html>.
- EDRi, Ch. (2021). Counter-terrorism laws that have continued to pile up in the past years in Europe have constantly eroded the rule of law and reinforced executive powers of the state to the detriment of judicial oversight, at: <https://www.media-diversity.org/eu-terrorist-content-online-regulation-could-curtail-freedom-of-expression-across-europe/>.
- Ericson, R. (2008). The State of Preemption Managing Terrorism through Counter Law, in L. Amoore and M. de Goede, (Eds), *Risk and the War on Terror*. Oxon: Routledge.
- European commission. (2020). COM(2020) 795 final, A Counter-Terrorism Agenda for the EU: Anticipate, Prevent, Protect, Respond, at: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/pdf/091220b20_communication_commission_european_parliament_the_council_eu_agendacounter_terrorism_po-2020-9031_com-2020_795_en.pdf.
- European Court of Human Right. (1950). European Convention on Human Rights, at: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.

- European Parliament. (2018). How to stop terrorism: EU measures explained, at: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/security/20180316STO99922/how-to-stop-terrorism-eu-measures-explained>.
- Fitzgibbon, W. (2007). Institutional Racism, Pre-Emptive Criminalisation and Risk Analysis. *The Howard Journal*, 46(2), 128-144.
- france24. (2015). France seeks global coalition in renewed fight against IS, at: <https://www.france24.com/en/20151114-live-blog-string-deadly-shootings-rock-paris>.
- Gov.uk. (2019). Stricter laws to tackle terrorism come into force, at: <https://www.gov.uk/government/news/stricter-laws-to-tackle-terrorism-come-into-force>.
- Gov.uk. (2021). Longer jail terms and stricter monitoring as new terror laws gain Royal Assent, at: <https://www.gov.uk/government/news/longer-jail-terms-and-stricter-monitoring-as-new-terror-laws-gain-royal-assent>.
- Hamilton, C. (2020). Governing through Human Rights in Counter terrorism: Proofing, Problematization and Securitization. *Critical Criminology*, 28(1), 1-19.
- Hellmuth, D. (2015). *Counterterrorism and the State: Western Responses to 9/11*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- High Commissioner for Human Rights. Human Rights, Terrorism and Counter-terrorism, Fact Sheet No. 32.
- Home Office. (2021). Revised Prevent Duty Guidance: For England and Wales. London: HM Government, at: <https://www.gov.uk/government/publications/prevent-duty-guidance/revised-prevent-dutyguidance-for-england-and-wales>.
- Hudson, B. (2009). Justice in a time of terror. *British Journal of Criminology*, 49 (5), 702-717.
- Human Rights Watch. (2008). Preempting Justice Counterterrorism Laws and Procedures in France, at: Microsoft Word - france0708.doc (hrw.org).
- Human Rights Watch. (2021). France: End Systemic Police Discrimination, at: <https://www.hrw.org/news/2021/01/27/france-end-systemic-police-discrimination#>.
- ICJ. (2021). Terrorism Offences and Human Rights in the EU A Short Guide, at: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2021/03/CT_Short_Guide_ENG.pdf.
- Index on Censorship. (2020). *The attacks in France are an attack on our value*, Retrieved from: <https://www.indexoncensorship.org/2020/11/attacks-in-france-are-an-attack-on-our-values/>.
- Offences against the State Act. (1939). at: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1939/act/13/enacted/en/print>. Offences Against the State Act, 1939.
- Judgment of the Court. (2020). Reports of Cases, at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0245>.
- Judgment, W. (2019). CJEU's missed chance to reign in biometric data usage | LSE Media Policy Project: The Willems judgment _ CJEU's missed chance to reign in biometric data usage _ LSE Media Policy Project.pdf.
- Justice. (2003). *19 DECEMBER: BRE 2003. - Loi relative aux infractions terroristes*, at: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=2003121934.
- Kaleem, A. (2021). The hegemony of Prevent: turning counter-terrorism policing into common sense. *Critical Studies on Terrorism*, 1-24.
- Kilpatrick, J. (2020). *Lutte contre le terrorisme et art Comment les politiques de lutte contre le terrorisme restreignent le droit à la liberté d'expression*, Transnational Institute.
- Kovanic, M., Coufalova, M. (2019). The legitimacy of intelligence surveillance: the fight against terrorism in the Czech Republic and Slovakia. *Intelligence and National Security*. 35(1), 1-16.
- Kovanic, M. (2021). The construction of threats by intelligence agencies: analysing the language of official documents in Slovakia. *Critical Studies on Terrorism*, 14(1), 117-138.
- Le carnet des droits de l'homme. (2018). Misuse of anti-terrorism legislation threatens freedom of expression, at: <https://www.coe.int/fr/web/commissioner/-/misuse-of-anti-terror-legislation-threatens-freedom-of-expression>.
- Legislation.gov.uk. (2001). Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001, at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/24/part/1>.

- Legislation.gov.uk. (2021). Terrorism Act 2000, at: [Lhttps://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/schedule/7](https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/schedule/7)
- Lemonade. (2017). Deux ans après, la fin de l'état d'urgence, at: https://www.lemonde.fr/police-justice/article/2017/10/31/la-fin-de-l-etat-d-urgence_5208400_1653578.html.
- Lomell, M. (2012). Punishing the uncommitted crime: Prevention, pre-emption, precaution and the transformation of criminal law. In S. Ugelvik & B. Hudson, (Eds), *Justice and Security in the 21st Century: Risks, rights and the rule of law*, Oxon: Routledge.
- Mulinari, L. (2019). The Spectrum of Repression: Swedish Muslims' Experiences of Anti-terrorism Measures. *Critical Criminology*, 27 (3), 4-27.
- Official Journal of the European Communities. (2001 C 332 E/300). Proposal for a Council Framework Decision on combating terrorism, at: http://publications.europa.eu/resource/cellar/50b1317c-ad9f-4765-afbb-576a7c141c9b.0004.01/DOC_1.
- Official Journal of the European Union. (2006). on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC, at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0024&from=E>.
- Official Journal of the European Union. (2016). on the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime.
- Official Journal of the European Union. (2017). Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA.
- Ohchr (2015). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *Two legal reform projects undermine the rights of assembly and expression in Spain - UN experts*, at: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15597>.
- Pélabay, J., R. Senac, R. (2019). Citizenship Revocation: A Stress Test for Liberal Democracy. *Citizenship Studies*, 23(4), 388-405.
- Pollicino, C., Pollicino, P. (2020). The "War" Against Covid-19: State of Exception, State of Siege, or (Constitutional) Emergency Powers? The Italian Case in Comparative Perspective, *German Law Journal*, 22(6), 1060-1071.
- Refworld. (1995). *The Johannesburg Principles on National Security, Freedom of Expression and Access to Information*, at: <https://www.refworld.org/docid/4653fa1f2.html>.
- Rendón, C. (2020). The Separation of powers in the state of exception, *Revista de la Facultad de Jurisprudencia*, 1(8), 221-247.
- Robinson, P. (2001). Punishing Dangerousness: Cloaking Preventative Detention as Criminal Justice. *Harvard Law Review*, 114(5), 1429-1456.
- Rechtspraak. (2019a). De rechter kan de Staat niet verplichten Nederlandse IS-vrouwen en kinderen uit Syrië terug te halen: <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Gerechtshoven/Gerechtshof-Den-Haag/Nieuws/Paginas/De-rechter-kan-de-Staat-niet-verplichten-Nederlandse-ISvrouwen-en-kinderen-uit-Syrie-terug-te-halen.aspx>.
- Rechtspraak. (2019b). ECLI:NL: GHDHA: 2019:3208: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inzienndocument?id=ECLI:NL:GHDHA:2019:3208>
- Saint-Bonnet, F. (2001). *L'état d'exception*, Paris: PUF.
- Sandro, N. (2019). *Recent European Anti-Terrorism and Human Rights a double-edged case study analysis*, Rosendahls: Aalborg Universitet.
- Schmitt, C. (1985). *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, London: MIT Press.
- Sullivan, G., De Goede, M. (2013). Between Law and the Exception: The UN 1267 Ombudsperson as a Hybrid Model of Legal Expertise. *Leiden Journal of International Law*, 26(04), 833-854.
- Taylor, J. (2018). Suspect Categories, Alienation and Counterterrorism: Critically Assessing PREVENT in the UK. *Terrorism and Political Violence*, 32(4), 1-24.
- Tanya, M., Wentworth, M., Ginkel, B. (2021). The Expanding Use of Administrative Measures in a Counter-Terrorism Context, *International Centre for Counter-Terrorism*. at: <https://icct.nl/app/uploads/2021/11/Administrative-Measures-in-Counter-Terrorism.pdf>.

- Terrorism and human rights. (2018). Retrieved from: https://www.coe.int/fr/web/portal/terrorism-and-human-rights-news/-/asset_publisher/tAWO07mTaocO/content/misuse-of-anti-terrorism-legislation-threatens-freedom-of-expression?
- The Constitution of the German Empire of August 11. (1919). 1919 REICHGESETZBLATT I. p . 563, at: <http://hydraproduct.library.cornell.edu/fedora/objects/nur:01840/datastreams/pdf/content>.
- Van der Veen, A. (2014). The Power of Terrorism Frames: Responses to non-Islamist Lone- Wolf Terrorism in Europe, In *Arguing Counterterrorism: New Perspectives*, edited by D. Psoiu. London: Routledge.
- Weyembergh, A., Kennes, L. (2012). Domestic provisions and case law: the Belgian case. In F. Galli & A. Weyembergh, Eds. *EU counter-terrorism offences: What impact on national legislation and case-law?* (pp.149-165). Brussels: Editions de L'Université de Bruxelles.
- Whittaker, J. (2002). *The Terrorism Reader*, London: Routledge.
- Wolfendale, J. (2007). Terrorism, Security, and the Threat of Counterterrorism, *Studies in Conflict and Terrorism*, 30(1), 75 – 92.
- Wood, S., Gardiner, S. (2021). Policing U.K. Airports and Schedule 7 of the Terrorism Act 2000: The Young Passengers' Perception of Security Measures, *Terrorism and Political Violence*, 33(8), 1-22.
- Zedner, L. (2007). Pre-crime and post-criminology? *Theoretical Criminology*, 11(2), 261-281.